

ANNA NOWAK
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Agrobiznesu

ZATRUDNIENIE W ROLNICTWIE POLSKIM NA TLE INNYCH KRAJÓW UE

1. Wstęp

Polska jest krajem, gdzie rolnictwo odgrywa dość istotną rolę w gospodarce narodowej. Wstąpienie naszego kraju w struktury Unii Europejskiej uwidocznilo jednak dystans, jaki dzieli polskie rolnictwo od rolnictwa krajów wysokorozwiniętych oraz wskazało konieczność zmian w wielu obszarach jego funkcjonowania. Dotyczy to nie tylko dostosowania się do wymogów Wspólnej Polityki Rolnej, ale także- kontynuowania przemian strukturalnych. Poprawa sytuacji w zakresie dochodów rolników oraz wzrost konkurencyjności naszego rolnictwa uwarunkowane są przede wszystkim zmianą struktury agrarnej oraz wzrostem efektywności produkcji. Wydaje się, że u podstaw wszelkich przemian leży zmniejszenie poziomu zatrudnienia w tym dziale gospodarki.

Ponadto w warunkach powiększającej się konkurencji w rolnictwie, zarówno na poziomie krajowym, jak i globalnym, szczególnego znaczenia nabiera jakość zasobów pracy [Górecki 2004]. W Polsce ludność wiejska charakteryzuje się niższym poziomem wykształcenia niż mieszkańcy miast, co utrudnia przemiany, jakie dokonują się w rolnictwie i na obszarach wiejskich.

Celem niniejszego opracowania jest analiza zatrudnienia w rolnictwie polskim na tle innych krajów Unii Europejskiej oraz wskazanie pożądaných kierunków zmian. W sposób szczególny zostanie zwrócona uwaga na zasoby pracy, ich strukturę oraz na efektywność pracy w rolnictwie.

W analizach posłużono się przede wszystkim danymi statystycznymi EURO-STAT oraz GUS. W tabelach prezentujących wyniki przedstawiono państwa według kolejności wchodzenia do UE.

2. Rolnictwo polskie na tle rolnictwa UE

Polska jest krajem o ogólnej powierzchni 312,7 tys. m² i liczbie mieszkańców 38,2 mln osób. Pod względem powierzchni zajmujemy 6 miejsce w Unii Europejskiej, stanowiąc 7,9% ogólnej jej powierzchni. Mieszkańcy Polski liczą 8,4% ludności Unii, co plasuje nasz kraj również na 6 miejscu wśród państw Wspólnoty.

Użytki rolne w Polsce zajmują 54% ogólnej powierzchni kraju.

W porównaniu z innymi krajami Unii, Polska ma znaczące zasoby ziemi rolniczej, które w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynoszą ok. 0,7 ha. Powierzchnia użytków rolnych w Polsce odpowiada ok. $\frac{1}{5}$ powierzchni rolniczej UE [Polskie rolnictwo – dwa lata po akcesji, 2006].

Użytki rolne w Polsce są raczej słabej jakości, o czym świadczy relatywnie niski wskaźnik bonitacji gleb wynoszący średnio 0,82. Gleby bardzo dobre i dobre stanowią jedynie 11,5%, a słabe i bardzo słabe ponad 34% ogólnej powierzchni użytków rolnych. Szczególnie niska jakość gleb występuje w użytkach zielonych, gdzie zaledwie 1,5% to grunty bardzo dobre i dobre (I i II klasa), a ponad 42% słabe i bardzo słabe (V i VI klasa). Również warunki klimatyczne są gorsze aniżeli w krajach Europy Zachodniej, co powoduje, że polskie rolnictwo pod względem waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej zajmuje jedną z ostatnich pozycji w Europie [Rolnictwo i gospodarka żywnościowa, 2006].

W 2005 r. powierzchnia wyżywieniowa liczona arealem użytków rolnych przypadających na 1 mieszkańca była w porównaniu ze średnią z krajów UE wysoka i wynosiła 0,42 ha/osobę [Rolnictwo i gospodarka żywnościowa, 2006].

Polska jest ważnym producentem zbóż, w 2006 roku wyprodukowaliśmy 8,1% całkowitej produkcji UE-27. Zajmujemy też drugie miejsce po Niemczech w produkcji ziemniaków (15,8% produkcji UE-27), trzecią lokatę w produkcji buraków cukrowych (10,2% produkcji UE-27) oraz czwartą w produkcji rzepaku (10,4 produkcji UE-27) i owoców [Eurostat Jahrbuch 2008].

Omawiając zatrudnienie w rolnictwie należy zwrócić uwagę na strukturę agrarną, ponieważ to ona m.in. wpływa na poziom zatrudnienia w tym dziale gospodarki narodowej.

Pod względem liczby gospodarstw rolnych Polska zajmuje obecnie drugą po Rumunii pozycję wśród krajów UE. Nasze gospodarstwa w 2005 roku stanowiły 25,5% ogółu gospodarstw UE-25. W Polsce dominują gospodarstwa rolne o powierzchni poniżej 5 ha, stanowią one aż 70,7% ogólnej ich liczby. Można przy tym zauważyć znaczne zróżnicowanie regionalne struktury agrarnej. Wśród krajów UE, Polska nie wypada jednak najgorzej. Kraje takie, jak Cypr, Malta, Słowacja, Węgry, Rumunia, Bułgaria i Włochy, charakteryzują się jeszcze większym rozdrobnieniem gospodarstw.

Tabela 1

Struktura gospodarstw rolnych w Polsce na tle innych krajów UE w 2005 roku

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw ogółem (w tys.)	Udział w ogólnej liczbie (w %)			
		<5 ha	5-20 ha	20-50 ha	>50 ha
UE-27	14478,60	71,4	18,0	5,7	4,7
UE -25	9687,83	61,6	23,1	8,3	6,9
Belgia	51,54	26,6	29,1	27,8	16,6
Francja	567,14	26,0	19,4	19,3	35,2
Holandia	81,83	28,9	30,3	27,8	13,1
Luksemburg	2,45	20,8	16,3	17,1	45,3
Niemcy	389,88	22,6	33,0	22,7	21,7
Włochy	1728,53	73,6	19,5	4,7	2,2
Wielka Brytania	286,75	37,3	20,5	16,3	26,0
Irlandia	132,67	7,0	36,6	38,6	17,8
Dania	48,27	3,1	38,5	25,2	33,2
Grecja	833,59	76,3	19,4	3,4	0,8
Hiszpania	1079,42	53,5	27,0	10,3	9,2
Portugalia	323,92	74,8	18,0	3,9	3,2
Austria	170,64	32,2	41,4	20,0	6,4
Finlandia	70,62	9,3	34,9	37,0	18,8
Szwecja	75,81	14,8	37,2	23,2	24,8
Cypr	45,17	87,2	10,2	1,7	0,8
Czechy	42,25	53,0	21,5	10,3	5,2
Estonia	27,75	45,5	35,9	10,6	8,1
Litwa	252,95	51,4	40,4	5,9	2,3
Łotwa	128,67	47,3	40,9	8,4	3,4
Malta	11,07	97,9	2,1	0,0	0,0
Polska	2476,47	70,7	24,6	3,9	0,8
Słowenia	77,17	59,4	37,0	3,1	0,4
Słowacja	68,49	90,0	4,5	1,6	3,8
Węgry	714,79	89,7	6,7	1,9	1,6
Rumunia	4256,15	90,9	8,3	0,4	0,3
Bułgaria	534,61	95,6	2,8	0,5	1,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT, www.stat.gov.pl

Tabela 2

Udział rolnictwa w wartości dodanej brutto w krajach UE w 2007 roku na tle innych sektorów gospodarki

Wyszczególnienie	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł	Budownictwo	Usługi
UE-27	1,9	20,1	6,3	71,7
Belgia	0,9	18,9	5,2	75,0
Francja	2,2	14,1	6,5	77,2
Holandia	2,1	18,5	5,7	73,7
Luksemburg	0,4	9,3	5,1	85,2
Niemcy	0,9	26,0	4,1	69,0
Włochy	2,0	20,8	6,3	70,9
Wielka Brytania	0,9	16,6	5,1	77,4

Wyszczególnienie	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł	Budownictwo	Usługi
Irlandia*	1,7	25,0	9,9	63,4
Dania	1,3	20,1	5,6	73,0
Grecja	3,6	14,8	8,3	73,3
Hiszpania	2,9	18,0	12,2	66,9
Portugalia	2,7	18,1	6,3	72,9
Austria	1,9	23,3	7,9	66,9
Finlandia	3,2	25,7	6,5	64,6
Szwecja	1,5	23,7	5,0	69,8
Cypr	2,5	10,5	8,4	78,6
Czechy*	2,6	31,7	6,4	59,3
Estonia	3,0	20,6	7,9	68,5
Litwa	5,3	23,3	10,0	61,4
Łotwa	3,3	13,6	8,4	74,7
Malta	2,3	18,1	3,7	75,9
Polska	4,3	23,2	7,9	64,6
Słowenia	2,0	27,5	7,0	63,5
Słowacja	2,9	30,3	6,7	60,1
Węgry	4,2	25,2	4,2	66,4
Bułgaria	6,2	24,1	8,2	61,5
Rumunia*	8,8	27,5	8,4	55,3

*dane za 2006 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

3. Zatrudnienie w rolnictwie polskim i w innych krajach UE

Dane statystyczne pokazują, że zatrudnienie w rolnictwie polskim jest znacznie wyższe niż w innych krajach UE. W 2004 roku w rolnictwie, leśnictwie oraz rybołówstwie w Polsce zatrudnionych było 18% ogółu pracujących, podczas gdy w 25 krajach UE odsetek ten wynosił zaledwie 5,1%. Najmniejsze zatrudnienie w rolnictwie odnotowano w Luksemburgu, Wielkiej Brytanii oraz w Belgii, największym udziałem zatrudnionych w tym dziale gospodarki narodowej oprócz Polski, charakteryzowały się Grecja i Litwa.

Tabela 3

Pracujący w rolnictwie krajów UE w 2005 roku

Wyszczególnienie	Pracujący w rolnictwie			
	Ogółem		Kobiety w %	Mężczyźni w %
	w tys. osób	w % (UE-25 = 100)		
UE -27	29706	-	43,3	56,7
UE-25	20113	100	40,8	59,2
Belgia	95	0,5	33,7	66,3
Francja	1142	5,7	32,3	67,7
Holandia	81	0,4	48,1	51,9
Luksemburg	6	0,03	33,3	66,7

Wyszczególnienie	Pracujący w rolnictwie			
	Ogółem		Kobiety w %	Mężczyźni w %
	w tys. osób	w % (UE-25 = 100)		
Niemcy	970	4,8	37,3	62,7
Włochy	3279	16,3	39,6	60,4
Wielka Brytania	648	3,2	32,4	67,6
Irlandia	250	1,2	27,6	72,4
Dania	93	0,4	26,9	73,1
Grecja	1527	7,6	41,2	58,8
Hiszpania	2186	10,8	31,7	68,3
Portugalia	807	4,0	46,7	53,3
Austria	439	2,2	42,8	57,2
Finlandia	154	0,8	34,4	65,6
Szwecja	154	0,8	34,4	65,6
Cypr	84	0,4	40,5	59,5
Republika Czeska	184	0,9	33,7	64,3
Estonia	81	0,4	48,1	51,9
Litwa	538	2,7	50,0	50,0
Łotwa	261	1,3	50,5	49,5
Malta	18	0,08	22,2	77,8
Polska	5111	25,4	46,6	53,4
Słowenia	208	1,0	46,1	53,9
Słowacja	220	1,1	40,9	59,1
Węgry	1423	7,0	46,6	53,4
Rumunia	8515	–	49,0	51,0
Bułgaria	1078	–	44,0	56,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT

W 2005 roku zatrudnienie w rolnictwie polskim spadło do 17,1% w skali kraju, ale w wielu województwach było znacznie wyższe. W gospodarstwach rolnych pracowało 51111,5 tys. osób, z czego 5065,4 tys. w gospodarstwach indywidualnych. Rodzinna siła robocza stanowiła 98,6% ogółu zatrudnionych. Pracujący w polskim rolnictwie stanowili w 2005 roku ¼ siły roboczej zatrudnionej w rolnictwie UE, co sytuuje nas na pierwszym miejscu pod tym względem wśród krajów UE-25. Po przystąpieniu do Wspólnoty w 2007 roku Rumunii, to ona stała się liderem w zakresie zatrudnienia w tym dziale gospodarki.

W Polsce, jak w większości krajów UE w rolnictwie częściej pracują mężczyźni niż kobiety, choć różnica ta wynosi zaledwie 6,8 punktów procentowych na korzyść mężczyzn. Tymczasem w takich krajach, jak Irlandia czy Dania tylko około 27% zatrudnionych w rolnictwie stanowią kobiety, jeszcze mniejszy odsetek występuje na Malcie.

Przyjąć trzeba jednak, że tylko część osób zatrudnionych jest w rolnictwie w pełnym wymiarze godzin. Dla pozostałych, praca w gospodarstwie stanowi w większym lub mniejszym stopniu dodatkowe źródło dochodu. Z tego też względu do określania poziomu zatrudnienia wykorzystuje się roczną jednostkę pracy – AWU, odpowiadającą 1 osobie pełnozatrudnionej, pracującej w rolnictwie

w ciągu roku 2120 godzin. Zarówno na poziomie Unii, jak i w przypadku Polski liczba zatrudnionych zmniejsza się wtedy o ponad połowę. W Polsce w 2005 roku liczba AWU wyniosła 2273,59 tys. i była co ciekawe większa o 82,7 tys. od tej sprzed 2 lat. Rok 2007 przyniósł spadek zatrudnienia w rolnictwie polskim o 10 tys. AWU. W krajach starej U-15 zatrudnienie wyrażone w AWU od lat systematycznie maleje. Poziom, jaki osiągnięto w roku 2005 był mniejszy o 1280 tys. niż w roku 1995, co oznacza, że zmniejszyło się ono o 18%.

Tabela 4

Siła robocza w rolnictwie krajów UE w AWU w latach 2003 – 2005

Wyszczególnienie	Siła robocza ogółem			
	w tys. AWU		w %	
	2003	2005	2003	2005
UE-27	13350	12713,56	–	–
UE-25	9859,32	9493,31	100	100
Belgia	72,46	69,59	0,7	0,7
Francja	913,83	855,49	9,3	9,1
Holandia	186,26	173,93	1,9	1,8
Luksemburg	3,96	3,99	0,05	0,05
Niemcy	688,78	643,23	7	6,8
Włochy	1475,98	1374,26	15	14,5
Wielka Brytania	352,22	339,08	3,6	3,6
Irlandia	160,01	152,38	1,6	1,6
Dania	60,71	58,44	0,6	0,6
Grecja	614,25	600,80	6,2	6,3
Hiszpania	997,77	992,64	10,1	10,5
Portugalia	455,16	398,08	4,6	4,2
Austria	175,43	166,44	1,8	1,7
Finlandia	97,54	83,46	1	0,9
Szwecja	70,66	71,10	0,7	0,7
Cypr	32,20	28,66	0,3	0,3
Republika Czeska	166,40	151,90	1,7	1,6
Estonia	37,52	36,90	0,4	0,4
Litwa	222,13	221,55	2,2	2,3
Łotwa	140,88	137,25	1,4	1,4
Malta	4,50	4,06	0,05	0,05
Polska	2190,87	2273,59	22,2	23,9
Słowenia	95,37	94,98	1	1,0
Słowacja	118,63	98,79	1,2	1,1
Węgry	525,79	462,74	5,4	4,9
Bułgaria	791,56	624,66	–	–
Rumunia	2699,51	2595,59	–	–

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT, www.stat.gov.pl

W ciągu ponad 10 lat zatrudnienie w rolnictwie polskim zmalało prawie dwukrotnie. Wyniki dwóch ostatnich spisów rolnych pokazały, że w okresie 1996–2002 liczba rolników spadła o ponad 640 tys. Jednak w znacznym stopniu był to odpływ osób, których głównym źródłem utrzymania w 1996 r. była renta (360 tys. osób). Ponad 36 procent z nich pracowało jako pomagający członkowie rodzin i w zde-

cydowanej większości wycofali się oni z pracy w rolnictwie. Zanotowano jednocześnie znaczący wzrost liczby rolników utrzymujących się głównie z pracy poza rolnictwem, który wyniósł 220 tys. osób. W ostatnich latach w polskim rolnictwie zaszły znaczące zmiany, jednak konieczny jest dalszy, istotny wzrost produktywności pracy w rolnictwie do poziomu porównywalnego z produktywnością poza tym sektorem, gdyż jest to jedyny sposób zapewnienia rolnikom standardu życia identycznego z osiąganym przez ludność pozarolniczą oraz zagwarantowania spójności społecznej i gospodarczej obszarów wiejskich [Bukowski 2006].

Pomimo tak znacznego spadku, zatrudnienie w rolnictwie nadal utrzymuje się na wysokim poziomie, porównywalnym do zatrudnienia w handlu i naprawach.

Tabela 5

**Pracujący w rolnictwie (w AWU) na tle innych sektorów gospodarki
w latach 1995-2006**

Wyszczególnienie	1995	2000	2005	2006
	w tysiącach			
Pracujący w rolnictwie	4125,3	4245,9	2273,6	2092,9
Pracujący w przemyśle	3727,8	3134,4	2912,1	2981,2
Pracujący w handlu i naprawach	1903,1	2074,6	2058,8	2098,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa i Obszarów Wiejskich oraz Małego Rocznika Statystycznego Polski, GUS, Warszawa, 2007

Cechą charakterystyczną rolnictwa w Polsce jest to, że częściej niż w innych krajach UE, kobiety są kierownicami gospodarstw rolnych. W krajach członkowskich Wspólnoty udział kobiet w ogólnej liczbie kierowników gospodarstw wynosił w roku 2005 ponad ¼ i nieco wzrósł w stosunku do roku 2003. W Polsce odsetek ten był wyższy, wyniósł odpowiednio 29,7% i 31,9% w latach 2003 i 2005. Większy udział kobiet kierujących gospodarstwami rolnymi wystąpił jedynie w Austrii, Estonii, na Litwie i Łotwie.

Znaczne zatrudnienie w rolnictwie związane jest z tym, że Polska dysponuje stosunkowo dużą powierzchnią użytków rolnych. Jednak po przeliczeniu liczby zatrudnionych na 100 ha UR, okazuje się, że wskaźnik ten jest u nas znacznie wyższy niż w wielu krajach Unii Europejskiej. W 2005 roku w 25 krajach Wspólnoty na 100 hektarach użytków rolnych pracowało średnio 12,9 osób, a w przypadku jednostki przeliczeniowej zaledwie 6,1 AWU. W Polsce wskaźniki te były ponad dwukrotnie wyższe i wynosiły odpowiednio 34,6 oraz 15,4. Jedynie Grecja, Cypr i Malta, a także Rumunia i Bułgaria przewyższyły nas pod tym względem.

Tabela 6

Struktura kierowników gospodarstw rolnych w UE według płci

Wyszczególnienie	Kierownik gospodarstwa rolnego					
	Ogółem		Kobiety		Mężczyźni	
	w tys. osób		w % ogółu		w % ogółu	
	2003	2005	2003	2005	2003	2005
EU -25	9866,55	9687,83	24,8	25,6	75,2	74,4
Belgia	54,94	51,54	14,9	15,0	85,1	85,0
Francja	614,00	567,14	21,4	21,5	78,6	78,5
Holandia	85,50	81,83	6,9	6,7	93,1	93,3
Luksemburg	2,45	2,45	13,1	12,6	86,9	87,4
Niemcy	412,3	389,88	8,5	8,6	91,5	91,4
Włochy	1963,82	1728,53	27,3	27,9	72,7	72,1
Wielka Brytania	280,62	286,75	16,6	18,0	83,4	82,0
Irlandia	135,25	132,67	10,5	11,4	89,5	88,6
Dania	48,61	48,27	8,9	10,6	91,1	89,4
Grecja	824,46	833,59	24,4	25,2	75,6	74,8
Hiszpania	1140,73	1079,42	19,0	19,0	81,0	81,0
Portugalia	359,28	323,92	23,0	24,5	77,0	75,5
Austria	173,77	170,64	33,4	34,1	66,6	65,9
Finlandia	74,95	70,62	10,7	10,4	89,3	89,6
Szwecja	67,88	75,81	10,8	11,4	89,2	88,6
Cypr	45,2	45,17	22,6	21,3	77,4	78,7
Republika Czeska	45,77	42,25	17,7	16,6	82,3	83,4
Estonia	36,86	27,75	38,2	37,0	61,8	63,0
Litwa	272,11	252,95	46,0	42,5	54,0	57,5
Łotwa	126,61	128,67	46,5	46,8	53,5	53,2
Malta	10,99	11,07	10,5	8,2	89,5	91,8
Polska	2168,17	2476,47	29,7	31,9	70,3	68,1
Słowenia	77,15	77,17	25,0	26,2	75,0	73,8
Słowacja	71,74	68,49	20,4	19,6	79,6	80,4
Węgry	773,38	714,79	24,6	23,6	75,4	76,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT, www.stat.gov.pl

Tabela 7

Liczba zatrudnionych w rolnictwie w przeliczeniu na 100 ha UR w krajach UE w 2005 roku

Wyszczególnienie	Liczba zatrudnionych w rolnictwie/100 ha UR	AWU/100 ha UR
UE -27	17,3	7,4
UE-25	12,9	6,1
Belgia	6,8	5,0
Francja	4,1	3,1
Holandia	12,1	8,9
Luksemburg	4,6	3,1
Niemcy	5,7	3,8
Włochy	25,8	10,8

Wyszczególnienie	Liczba zatrudnionych w rolnictwie/100 ha UR	AWU/100 ha UR
Wielka Brytania	4,0	2,1
Irlandia	5,9	3,6
Dania	3,6	2,3
Grecja	38,3	23,2
Hiszpania	8,8	4,0
Portugalia	21,9	10,8
Austria	13,4	5,1
Finlandia	6,8	7,7
Szwecja	4,8	2,2
Cypr	55,2	18,8
Republika Czeska	5,2	4,3
Estonia	9,8	4,4
Litwa	19,3	7,9
Łotwa	15,3	8,0
Malta	180	40,6
Polska	34,6	15,4
Słowenia	42,9	19,6
Słowacja	11,7	5,2
Węgry	33,3	10,8
Rumunia	61,2	18,7
Bulgaria	39,5	22,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT, www.stat.gov.pl

Tak duży poziom zatrudnienia przekłada się na niską wydajność pracy w rolnictwie. W 2003 roku 1 osoba pełnozatrudniona w rolnictwie wytwarzała w Polsce 5369 tys. euro wartości dodanej brutto, podczas gdy w 25 krajach Wspólnoty wartość ta była niemal trzykrotnie wyższa. W roku 2005 wskaźnik ten w Polsce nieco się poprawił, natomiast na poziomie Wspólnoty uległ zmniejszeniu. Rok 2007 to dalszy wzrost wydajności pracy w Polsce, jednak nadal jest ona niższa o 25% od tej uzyskiwanej średnio w UE-27.

Tabela 8

Wartość dodana brutto rolnictwa w przeliczeniu na 1 osobę pełnozatrudnioną w rolnictwie (w tys. euro)

Wyszczególnienie	Wartość dodana brutto rolnictwa/1 AWU			
	2003	2005	2007	
			tys. euro	UE-27=100
UE-27	11937,75	11728,09	11887,02*	100
UE -25	15434,22	14883,36	15140,70*	-
Belgia	34275,13	32263,68	35875,78	301,8
Francja	31574,14	33573,04	32743,94	275,4
Holandia	46497,36	47816,99	54426,04	457,8
Luksemburg	30565,40	25443,35	32914,13	276,8
Niemcy	21520,38	19768,12	23816,73	200,3
Włochy	19111,53	18881,39	17872,07*	150,3

Wyszczególnienie	Wartość dodana brutto rolnictwa/1 AWU			
	2003	2005	2007	
			tys. euro	UE-27=100
Wielka Brytania	30507,07	21468,78	24205,60*	203,6
Irlandia	16144,78	13497,86	12956,70	108,9
Dania	47792,50	51777,18	45173,36	380,0
Grecja	13405,70	13341,30	10944,58*	92,0
Hiszpania	27369,68	24718,93	23877,37*	200,8
Portugalia	5881,27	6180,51	6058,63*	50,9
Austria	14613,96	13773,31	16582,07*	139,4
Finlandia	13669,26	16433,02	14854,26	124,9
Szwecja	24255,51	16572,57	21315,59	179,3
Cypr	11256,02	11504,98	11802,30*	99,2
Republika Czeska	5108,32	6033,03	8568,78	72,0
Estonia	4540,88	5638,02	8399,6	70,6
Litwa	1896,47	2706,38	4028,92	33,9
Łotwa	1583,17	2039,78	3710,45*	31,2
Malta	14403,11	14254,67	13466,58	113,3
Polska	5369,71	6622,58	8913,77	74,9
Słowenia	4060,21	5052,04	5407,88	45,5
Słowacja	3390,18	4552,47	6009,65*	50,5
Węgry	3672,19	4972,38	5773,96	48,5
Rumunia	2094,24	2415,32	2363,06*	19,8
Bulgaria	1935,71	2472,15	2013,05	16,9

*ze względu na brak danych do obliczeń przyjęto liczbę AWU z 2005 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych EUROSTAT, www.stat.gov.pl

Zbyt wysoki poziom zatrudnienia w rolnictwie a w konsekwencji niski poziom wydajności pracy, stanowią jedną z barier dalszego rozwoju rolnictwa. Warunkiem dalszych przemian wydaje się poprawa struktury agrarnej oraz przesunięcie zbyt dużych zasobów pracy z rolnictwa do innych działów gospodarki. W Polsce w okresie między ostatnimi spisami powszechnymi liczba pracujących w rolnictwie zmniejszyła się o 2692 tys. (57,8%)¹. Pomimo to, zatrudnienie w rolnictwie jest wciąż duże. Oznacza to, że stoi przed nami wielkie wyzwanie dotyczące odpływu siły roboczej z rolnictwa i przesunięcia jej do innych działów gospodarki, a szczególnie do usług.

4. Podsumowanie

Można przypuszczać, że proces przechodzenia ludności do innych sektorów nabierze w przyszłości większego tempa. Jednak przez najbliższych kilka lat bę-

¹ tak duża zmiana liczby pracujących w rolnictwie w 2002 roku w stosunku do roku 1996 wynika z przyjęcia innej definicji pracujących na własny rachunek, co wyłącza znaczną liczbę pracujących w gospodarstwach produkujących wyłącznie na potrzeby własne; wyjaśnia to S. Małecki-Tepich w opracowaniu: „Ocena zasobów pracy w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem bezrobocia ukrytego w gospodarstwach rolnych”, Warszawa 2004, s. 16

dzie on hamowany niekorzystną sytuacją na rynku pracy. Kraje zachodnioeuropejskie rozwijały się przez wiele dziesiątek lat w warunkach pełnego zatrudnienia. Odchodzący z rolnictwa ludzie nie mieli problemów ze znalezieniem pracy w innych działach gospodarki. Tymczasem w Polsce od kilku lat i co najmniej przez kilka następnych, pozarolnicze działy gospodarki nie będą w stanie wchłaniać ludności pracującej często w niepełnym wymiarze godzin w gospodarce rolnej. Ponadto ludność wiejska ma niższe kwalifikacje zawodowe niż ludność w mieście, co zmniejsza szanse jej zatrudnienia. Zmniejszanie się liczby zatrudnionych w rolnictwie jest zjawiskiem koniecznym i nieuniknionym. Trwa ono, aczkolwiek ze słabszym natężeniem niż w krajach Europy Zachodniej już od zakończenia II wojny światowej [Bański 2001].

Rolnictwo bardzo powoli dostosowuje się więc do nowych warunków gospodarowania. O ile w okresie 1994–1999, tzn. w latach relatywnie dobrej sytuacji na rynku pracy zatrudnienie w tym sektorze zmniejszyło się o ponad 800 tys. osób (24%), to w 2000 r. liczba pracujących w rolnictwie wzrosła o 60 tys. osób. Szok rosyjski i spadek zatrudnienia poza rolnictwem spowodowały pewien napływ siły roboczej na wieś – niekoniecznie tam potrzebnej – zwiększając tym samym ukryte bezrobocie. W 2001 r. sytuacja się ustabilizowała i liczba pracujących w rolnictwie ponownie zaczęła stopniowo maleć [Bukowski 2006]. Ponowny wzrost zatrudnienia odnotowano w roku 2005, co z pewnością było związane z przystąpieniem Polski do UE i ewentualnymi profitami z tego tytułu. Lata kolejne przynoszą dalszy spadek poziomu zatrudnienia.

Poważnym problemem ograniczającym skalę odpływów z rolnictwa są niewystarczające kwalifikacje pracujących w tym sektorze. Rezultatem są relatywnie wysokie odpływy do bierności (ponad połowa, a w grupie powyżej 54 roku życia – 90% – osób odchodzących z rolnictwa wycofuje się jednocześnie z rynku pracy), a w grupie wiekowej 15–54 blisko jedna czwarta zostaje bezrobotnymi [Bukowski 2006].

Rozwiązaniem tej niekorzystnej sytuacji, dotyczącej związania zbyt dużych zasobów siły roboczej z rolnictwem wydaje się być wielofunkcyjny rozwój wsi i rolnictwa. Polega on na przejmowaniu dodatkowych funkcji przez obszary wiejskie oraz podejmowaniu dodatkowej działalności pozarolniczej, co sprzyja poprawie struktury zatrudnienia na polskiej wsi oraz gwarantuje przyspieszenie procesów rozwojowych.

LITERATURA

1. Bański J. (2001): Polskie rolnictwo na tle rolnictwa Unii Europejskiej - ocena dystansu, *Wieś i rolnictwo u progu Unii Europejskiej* pod. red. J. Bańskiego. Studia Obszarów Wiejskich, t. 1, IGiPZ PAN, Warszawa, 32,
2. Bukowski M. (red.) (2006): *Zatrudnienie w Polsce 2005*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Analiz i Prognoz Ekonomicznych, Warszawa, 54-55, 77-78,
3. Eurostat Jahrbuch 2008,
4. Górecki J. (2004): Rola czynnika ludzkiego i kapitału społecznego w procesie rozwoju wsi i rolnictwa Polski po jej akcesji do UE. *Wieś i Rolnictwo*, nr 2, 189,
5. Małecki-Tepich S. (2004): Ocena zasobów pracy w rolnictwie ze szczególnym uwzględnieniem bezrobocia ukrytego w gospodarstwach rolnych, Warszawa, 16,
6. *Mały Rocznik Statystyczny Polski*, GUS, Warszawa, 2007,
7. *Polskie rolnictwo - dwa lata po akcesji do UE*, Sekcja Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej, Wydawnictwo FAPA, Warszawa, 2006, 4,
8. *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*, GUS, Warszawa 2007,
9. *Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, wrzesień 2006, 11,
10. Strona internetowa: www.stat.gov.pl.

ANNA NOWAK

ZATRUDNIENIE W ROLNICTWIE POLSKIM NA TLE INNYCH KRAJÓW UE

Słowa kluczowe: *zatrudnienie, rolnictwo, Unia Europejska, Polska*

STRESZCZENIE

Polska jest jednym z niewielu krajów Unii Europejskiej, gdzie rolnictwo charakteryzuje się tak wysokim poziomem zatrudnienia. Na 100 ha UR w Polsce pracuje ponad dwukrotnie więcej osób niż średnio w 27 krajach UE. Od lat obserwuje się systematyczny odpływ siły roboczej z tego działu gospodarki, jednak jest to proces powolny. Związanie tak dużych zasobów pracy z rolnictwem stanowi tymczasem jedną z barier jego przemian. Jak pokazała analiza danych statystycznych, wydajność pracy w rolnictwie polskim jest o wiele niższa niż średnio w UE-27, choć na przestrzeni ostatnich lat nieco wzrosła. Stanowi to przesłankę poszukiwania sposobów redukcji zatrudnienia w rolnictwie. Jednym z nich wydaje się być wielofunkcyjny rozwój wsi i rolnictwa.

ANNA NOWAK

**EMPLOYMENT IN POLISH AGRICULTURE ON THE BACKGROUND
OF OTHER EU COUNTRIES**

Key words: *employment, agriculture, European Union, Poland*

SUMMARY

This paper identifies that Poland is one of few EU countries where agriculture characterizes with very high employment level. In Poland employment of people on 100 ha exceeds twice employment in 27 countries of European Union. It should be noted that for many years labor has been systematically drifted from agriculture but is very low process. Very high level of employment in agriculture is followed by barriers in agriculture transformation resulting in low labor effectiveness. Statistic data analysis shows far more lower work effectiveness in Polish agriculture comparing to average EU countries effectiveness but recently there was noticed a little grow. This is important reason to search for the ways of employment reducing in Polish agriculture and one of the way is multifunctional development of country and agriculture.